

V SLOVENIJI

PROSTITUCIJA

IZSLEDKI RAZISKAVE

Prostitucija
v Sloveniji:

Preliminarni
izsledki
raziskave in
priporočila
za politike

Izhodišča

Z obravnavo prostitucije v dveh post-socialističnih državah, Sloveniji, kjer je prostitucija dekriminalizirana, in na Hrvaškem, kjer je še vedno obravnavana kot kaznivo dejanje, raziskava prispeva k študijam s področja, ki si prizadevajo za destigmatizacijo prostitucije in oblikovanje inkluzivnih politik. Raziskava postavlja v ospredje glasove seksualnih delavk_cev in v skladu z mednarodnimi raziskavami izhaja iz razumevanja prostitucije kot aktivnosti, ki vključuje različne oblike seksualnega dela (Weitzer 2003).

Zakonodajni okvir v Sloveniji

Na zakonodajnem področju je bilo v Sloveniji z dekriminalizacijo leta 2003 ukvarjanje s prostitucijo odpravljeno kot prekršek, kot grožnja javnemu redu in miru pa je prostitucija še vedno prepovedana na javnih mestih. Z Zakonom o varstvu javnega reda in miru se z denarno kaznijo kaznuje »nedostojno vedenje« na javnem mestu, tj. »kdor na vsiljiv način ponuja spolne usluge« (7. člen ZJRM). Organiziranje prostitucije ni kaznivo, se pa po veljavnem Kazenskem zakoniku z zaporno kaznijo kaznuje »zloraba prostitucije«, tj. »kdor zaradi izkoriščanja sodeluje pri prostituciji druge osebe ali kdor s silo, grožnjo ali preslepitvijo navede, pridobi ali spodbudi drugo osebo k prostituciji« (175. člen KZ). Uporaba storitev prostitucije ni kazniva, razen v primerih, ko oseba ve, da uporablja storitve žrtve trgovanja z ljudmi; v teh primerih se stranki izreče zaporna in denarna kazen (113. člen KZ).

Na pomembnost dekriminalizacije prostitucije opozarjajo številna združenja seksualnih delavk_cev, npr. International Committee on the Rights of Sex Workers in Europe (ICRSE), Sex Workers' Rights

Advocacy Network (SWAN), Global Network of Sex Work Projects (NSWP) in nekatere mednarodne institucije, med njimi Amnesty International. Nekatere mednarodne organizacije, denimo ICRSE, regulacijo, kot jo pozna Slovenija, razumejo za »delno dekriminizacijo«, ko zakonodaja odpravi kriminalizacijo prostitucije, a ohrani možnost sankcioniranja prostitucije prek politik »čistih ulic«, in ko v kazenskem zakoniku ohranja regulacijo posredništva.

V Sloveniji je dela, ki so lahko povezana s prostitucijo (npr. barska plesalka), mogoče registrirati v skladu s standardno klasifikacijo poklicev (SKP-08, šifra drugi poklici za osebne storitve) in kot obrtno dejavnost v skladu z Uredbo o obrtnih dejavnostih (šifra druge storitvene dejavnosti). Formalno to pomeni možnost opravljanja legalne dejavnosti, kar je javnosti praviloma nepoznano. Z izjemo ene od intervjuvank, s katerimi smo se pogovarjali, večina ni vedela za to legalno možnost. Prav tako ni zanesljivih podatkov o tem, kakšen je odnos države in organov pregona do prakse registracije.

Takšno prakso, ko prostitucija ni posebej reguliran poklic, vendar je delo mogoče registrirati, zagovarjajo v mednarodnih organizacijah, ki se zavzemajo za

pravice seksualnih delavk_cev (ICRSE, SWAN idr.). Ti opozarjajo na negativne učinke posebne regulacije, ko denimo določene zapovedi (npr. vzpostavljanje registrov oseb, obvezni zdravstveni pregledi) dodatno stigmatizirajo, seksualne delavke_ce odvrčajo od reguliranih oblik dela in jih prikrajšajo upravičenosti do delavskih, socialnih in drugih pravic. V zadnjih letih so v nekaterih evropskih državah sprejeli politiko kaznovanja uporabe prostitucije (kriminalizacija strank). Ta ureditev izhaja iz prepričanja, da prostitucija v vseh oblikah in vedno predstavlja nasilje nad ženskami in jo je zato treba odpraviti. Organizacije seksualnih delavk_cev, kot tudi številne raziskave (Kulick 2003, Pajnik 2008, 2013) opozarjajo, da takšne pravne rešitve poslabšujejo položaj oseb v prostituciji. Poveča se njihova marginalizacija, prekarnost in tudi izpostavljenost nasilju, ko denimo pri vzpostavljanju stikov s strankami uporabljajo nelegalne mreže, ki jih obvladujejo kriminalne združbe.

Pretekle raziskave v Sloveniji

Prve znanstvene obravnave prostitucije v Sloveniji segajo v 60. leta prejšnjega stoletja, ko je bil poudarek na socialno-patološkem vidiku. Naslednjih nekaj desetletij so bile objave o prostituciji bolj redke in so se ponovno pojavile v 90. letih, zlasti kriminološke in kazenskopravne študije (Kanduč 1998, Petrovec 2000) ter študije z zakonodajnega in nadzorstvenega vidika (Tratnik Volasko 1996). Argument za socialno delo na področju prostitucije, ki naj temelji na konceptu normalizacije, gl. v Zaviršek (1993). Raziskave v zadnjih desetih letih prinašajo obravnavo prostitucije in trgovanja z ljudmi na presečišču spola, dela in migracij (Pajnik 2008), se posvečajo analizi dualizma delo/nasilje v prostituciji (Pajnik 2013), sodnih praks (Pajnik in Kavčič 2008) in obravnavi prostitucije na internetu (Pajnik in Šori 2014).

Intervjuvanke in njihov položaj

V raziskavi, ki smo jo opravili v marcu-aprilu leta 2017, je sodelovalo 8 sogovornic, ki delujejo v prostituciji v Ljubljani; ena med njimi deluje tudi v Novem mestu. Stare so od 26 do 46 let; dve intervjuvanki imata visokošolsko izobrazbo, ena trenutno študira, ena je opustila študij in ji za dokončanje manjka še diplomsko delo, pet jih ima srednješolsko izobrazbo, ena pa nedokončano srednješolsko izobrazbo. Nekatere govorijo več tujih jezikov, ena govori angleško in nemško, druga italijansko, špansko in angleško, tretja angleško, nemško in italijansko; vse, razen ene intervjuvanke iz Srbije, imajo slovensko državljanstvo. Ena intervjuvanka živi v izvenzakonski skupnosti, ena je poročena, ostale so samske, štiri imajo otroke.

Pripovedi naših sogovornic pokažejo na različne individualne zgodbe in izkušnje. Večina sogovornic omenja, da se ukvarjajo s prostitucijo, da zaslužijo za življenje ali da si izboljšajo prekarni status (gl. tudi Pajnik 2008). Vse sogovornice imajo izkušnje z delom v številnih drugih dejavnostih: delale so, na primer, v gostinstvu, trgovinah, kozmetični industriji,

hotelirstvu, zdravstvu, oskrbi starejših in hendikepiranih, opravljale so tudi prostovoljna dela, denimo v begunskem centru. Omenjena dela so bila začasna in jim niso omogočila preživetja oziroma dostojnega življenja.

Matere samohranilke izpostavijo, da so v prostituciji zato, da preskrbijo sebe in otroka. Večina jih omenja, da je delo fizično, za nekatere tudi psihično naporno, zaradi česar imajo zlasti nekatere, ki so v prostituciji daljše obdobje, tudi zdravstvene težave.

Sogovornice omenijo, da so v prostituciji prostovoljno oziroma da ne delujejo v razmerah prisile in nasilja. Nekatere izpostavijo, da so v prostituciji samostojne, poudarijo lastno odločitev za prostitucijo zaradi finančne kompenzacije in dodajo, da jim prostitucija začasno ustreza. Druge izpostavijo omejene možnosti pri zaposlitvi in finančno stisko – med njimi so sogovornice, ki so bile žrtve nasilja.

Nekatere delujejo same, druge skupaj z več kolegicami, delo ene sogovornice poteka v zvodniškem razmerju, pravi, da zaradi varnosti. Veliko pozornosti in časa posvetijo organizaciji dela z namenom, da bi okrepile samostojnost, varnost pri delu in povečale

zaslužek. Omenijo različne strategije oglaševanja oziroma pridobivanja strank, postavitev pravil in mej, izobraževanje v spolnosti, strategije glede zagotavljanja osebne varnosti in poštenega plačila.

Prekarizacija

Nekatere sogovornice so v prostituciji zaradi finančnih težav, druge omenjajo, da si z delom v prostituciji izboljšujejo življenjski standard. Nekatere za ključni problem omenjajo prekarizacijo dela v kapitalistični družbi, ki še posebej mlajšim ne omogoča varne zaposlitve in ureditve bivanja. V tem kontekstu izpostavijo povezavo med prostitucijo in ostalimi dejavnostmi in menijo, da bi odpravljanje razslojenosti v družbi in izboljšanje razmerij v delu pozitivno učinkovalo na družbo nasploh, vključno z razmerji v prostituciji.

Stigmatizacija

Sogovornice problematizirajo družbeno stigmatizacijo prostitucije. Percepcije o nemoralnosti, sramotnosti, temačnosti prostitucije, kot tudi javne podobe o izkoriščanju in nasilju v dejavnosti se projicirajo na predstave o seksualnih delavkah, kar te negativno občutijo, pogosto kot krivdo in osebno zaničevanje. Stigma je pogosto povezana tudi s strahom, da bi se javno izpostavile in organizirale. Sogovornice kot problem, ki pogloblja stigmatizacijo, med drugim omenijo pavšalno obravnavo vseh oseb, ki so v prostituciji, kot »ubogih žrtev«, kar pogosto doživijo kot uporabnice nekaterih programov pomoči. Kot problem omenijo tudi odsotnost kakovostnih razprav v medijih.

Odnosi s strankami

Sogovornice imajo s strankami različne izkušnje. Omenjajo profesionalen odnos mnogih strank, ko ti spoštujejo dogovor tako glede storitve kot plačila. Nekatere omenijo prednosti v dejavnosti in varnost pri delu, ki jo prinašajo stalne stranke, in tudi prijateljstva. Med težavami najpogosteje omenjajo zavračanje

plačila, nadlegovanje, negativno ocenjevanje na forumu in družabnih omrežjih, tudi uporabo prisile v spolnosti (denimo zahtevo po storitvi brez kondoma) in fizično nasilje.

Nasilje najpogosteje ostane neprijavljeno, tudi zaradi negativnih izkušenj, ki so jih nekatere imele s policijo. V izogib nasilnim strankam intervjuvanke iščejo možnosti zaščite individualno, ki jo, denimo, lahko ponuja delo v skupini ali izostritev pogojev dela.

Odnosi z zvodniki

Naše sogovornice si praviloma same organizirajo delo; delajo bodisi individualno bodisi v skupini z nekaj kolegicami, delo ene sogovornice organizira zvodnik. Z zvodniškimi oziroma kakršnimikoli posredniškimi razmerji imajo praviloma slabe izkušnje. »Šefi«, »šefinje«, kot jih poimenujejo, praviloma zahtevajo visoke provizije od zaslužka, pri čemer drugega kot to, da so v času odvijanja dejavnosti prisotni, kar naj bi zagotavljalo varnost, ne omogočajo. Intervjuvanke omenijo, da so se v takšnih razmerjih počutile izkoriščane. Zvodniška razmerja opisujejo tudi kot razmerja, kjer se dogaja uporaba sile in nadlegovanje.

Odnosi s policijo

Intervjuvanke predvsem izpostavljajo stigmatizacijo, ki jo doživljajo s strani policije, ki nasilja pogosto ne obravnava resno, se ne posveti zaščiti osebe, ki je doživela nasilje. Celo nasprotno, nekatere omenjajo neprimerne reakcije tako v primeru prijave nasilja, kot tudi v enem primeru posilstva, ko je oseba bila deležna žalitve, »saj si sama hotela«. Nekatere so omenile tudi problem zlorabe položaja policistov, ko ti delujejo kot zvodniki.

Priporočila za izboljšanje stanja

Sogovornice so izrazile predloge, ki bi lahko prispevali k izboljšanju njihovega položaja. Nekatere od njih so že naslovile mednarodne organizacije.

Destigmatizacija, dekriminalizacija in legalizacija

Intervjuvanke omenjajo potrebo po širši družbeni destigmatizaciji prostitucije in oseb v njej. Nekatere omenjajo, da bi si želele registrirati dejavnost, da bi lahko delale legalno. Predvsem omenjajo stiske zaradi skrivanja, pa tudi nepriznanje delovne dobe in s tem povezano odsotnost socialne zaščite, kot tudi nemožnost, da bi, denimo, najele stanovanjski kredit. V tem kontekstu nekaj sogovornic omeni možnost, da bi se registracija poklica in dejavnosti, kar je omogočeno na podlagi klasifikacije poklicev in določil o obrtni dejavnosti, dejansko izvajala v praksi, v pogojih, v katerih je delo oseb zaščiteno. Ko razmišljajo o aktualni dekriminalizaciji, večina meni, da gre za delno dekriminalizacijo, ki ne učinkuje nujno tudi na destigmatizacijo. Tudi v razmišljanjih v smeri legalizacije mnoge izpostavljajo potrebo po sočasni destigmatizaciji.

Tripartitna dekriminalizacija (seksualnih delavk_cev, posrednikov_c in strank) na Novi Zelandiji je pozitivno učinkovala na izboljšanje človekovih pravic

oseb, ki se ukvarjajo s prostitucijo, izboljšala pa je tudi odnose s policijo (Abel 2010, Armstrong 2016). Dekriminalizacijo sicer poleg zgoraj omenjenih organizacij seksualnih delavk_cev, Amnesty International podpirajo tudi številne agencije Združenih narodov (UN Women, UNAIDS, UNDP, UNFPD), Svetovna zdravstvena organizacija in organizacije za zaščito človekovih pravic, npr. Human Rights Watch. Analiza evropskih politik s področja urejanja prostitucije je dostopna v Jahnsen in Wagenaar (v tisku).

Izkušnje z Nizozemske pokažejo na izboljšanje položaja seksualnih delavk_cev v primerih, ko so ti samoorganizirani in združeni v sindikatih (npr. Hydra v Berlinu, PROUD, Nizozemska zveza seksualnih delavk_cev), in tudi v primerih aktivnih informacijskih kampanj za ozaveščanje (npr. Informacijski center za prostitucijo, Amsterdam, gl. <http://www.pic-amsterdam.com/wordpress/en/>).

Izboljšanje odnosov s policijo

Intervjuvanke izpostavljajo, da je pomembno, da jih policija obravnava kot ljudi, »človeška bitja«, ne glede na to, ali so v prostituciji ali pa delajo kaj drugega. V primeru nasilja, izpostavijo, bi se morala policija osredotočiti na obravnavo nasilnega dejanja in ne na obtoževanje oziroma zaničevanje, kar pravijo, da so izkusile, češ, »saj si sama kriva«.

Ena od sogovornic je izpostavila, da je za obravnavo nasilja potrebno zagotoviti dosledno izvajanje obstoječe zakonodaje, ne glede na to, nad kom se nasilje vrši. Omenijo tudi potrebo po izobraževanju tako policistov kot zaposlenih v sodstvu, v smeri odpravljanja stereotipov, stigmatizacije in predvsem doslednega postopanja v primeru nasilja. V tem kontekstu sogovornica izpostavi potrebo po povečanju deleža žensk v policiji.

Prakse iz nekaterih drugih držav (Nova Zelandija, Nizozemska, tudi Nemčija) pokažejo na pozitivne učinke, ki jih lahko ima profesionalni odnos policije, ko so policisti informirani in izobraženi s področja

seksualnega dela. Zmanjša se nasilje, obenem seksualne delavke_cilje in druge oblike kršitev pravic pogosteje prijavljajo.

Zdravje

Intervjuvanke omenijo potrebo po širjenju zavesti med vsemi osebami, ki so v prostituciji, o pomenu zdravja. Pomembno je, da so vsi informirani o možnostih brezplačnega testiranja, kot tudi, da bi anonimna testiranja lahko bila organizirana bolj pogosto. Izpostavijo tudi problem, da nimajo informacij o zdravju strank.

Informiranje, izobraževanje in opolnomočenje

Sogovornice pogrešajo več informacij, ki bi bile dostopne, da se, denimo, lahko seznaniš s pravnim položajem, možnostmi zdravstvene oskrbe, pravnega svetovanja idr.

Omenjajo tudi potrebo po skupinskem izobraževanju, denimo organizaciji krožkov skupnega branja literature, kot tudi izobraževanje za seksualnost žensk, kjer bi osebe z izkušnjo v prostituciji aktivno sodelovale. V tem kontekstu nekatere omenjajo projekte oziroma programe, ki bi specifično naslavljali potrebe seksualnih delavk.

Sogovornice omenjajo nekatere prednosti novih tehnologij (mobilni telefon, internet, družabne platforme), ki v določenih primerih lahko omogočajo večjo varnost in učinkovitost pri delu, obenem pa osebe v prostituciji podvržejo ocenam strank, ki lahko negativno vplivajo na njihovo delo (gl. tudi Pajnik in Šori 2014). V tem kontekstu omenjajo možnost organizacije spletne platforme, prek katere bi si lahko izmenjale informacije.

Omenile so tudi potrebo po »kompetentnih« in ne »spektakelskih« razpravah v medijskem in političnem prostoru, kar bi lahko pozitivno učinkovalo na odnos javnosti do prostitucije.

Raziskava pokaže na potrebo po organizacijah, iniciativah in programih, ki seksualnim delavkam_cem nudijo informacije, pomoč in podporo, ne da bi jih

pri tem stigmatizirali. Primer dobre prakse je denimo organizacija P&G292 iz Amsterdama, ki je financirana iz javnega denarja in v okviru katere delujejo tako zdravstveni kot socialni delavci ter zaupnica seksualnih delavcev. V organizaciji si prizadevajo za opolnomočenje seksualnih delavk_cev z naslednjimi aktivnostmi: izboljšanje telesnega zdravja, krepitev mentalnega in socialnega zdravja, izboljšanje njihovega družbenega in pravnega položaja, opozarjanje na nedopustnost različnih oblik nasilja in izkoriščanja.

Reference

- Abel, G. 2014. A Decade of Decriminalisation: Sex Work 'Down Under' but not Underground. *Criminology and Criminal Justice* 14: 580–92.
- Amnesty International. 2016. Amnesty International Policy on State Obligations to Respect, Protect and Fulfil the Human Rights of Sex Workers. Dostopno na: <https://www.amnesty.org/en/documents/pol30/4062/2016/en/>.
- Armstrong, L. 2016. From Law Enforcement to Protection? Internations Between Sex Workers and Police in Decriminalised Street-based Sex Industry. *British Journal of Criminology* 57(3): 570–88.
- KZ, Ur. l. RS št. 95/04 – uradno prečiščeno besedilo in 55/08 – KZ-1.
- ZJRM-1, Zakon o varstvu javnega reda in miru, Ur. l. RS, št. 70/06.
- Uredba o obrtnih dejavnostih , Ur. l. RS, št. 63/13.
- Hydra, Berlin. Dostopno na: <http://www.hydra-berlin.de/startseite/>.

ICRSE, International Committee on the Rights of Sex Workers in Europe. Dostopno na:
<http://www.sexworkeurope.org/>.

Jahnsen, S., Wagenaar, H., ur. v tisku. *Assessing Prostitution Policies in Europe*. Milton Park: Routledge.

Kanduč, Z. 1998. Prostitucija: kriminološke, viktimološke in kazenskopravne perspektive. *Anthropos* 30 (1–3): 88–106.

Kulick, D. 2003. Sex in the New Europe: The Criminalization of Clients and Swedish Fear of Penetration. *Anthropological Theory* 3(2): 199–19.

NSWP, Global Network of Sex Work Projects. Dostopno na:
<http://www.nswp.org/>.

P&G292 If Sex is Your Work. Dostopno na:
<https://www.pg292.nl/en/>.

Pajnik, M. 2008. *Prostitucija in trgovanje z ljudmi: perspektive spola, dela in migracij*. Ljubljana: Mirovni inštitut. Dostopno na:
http://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2014/08/MI_politike_prostitucija_SLO_final_lowres.pdf.

- Pajnik, M. 2013. Reconciling Paradigms of Prostitution through Narration. *Društvena istraživanja* 2: 257–76.
- Pajnik, M, Kavčič, U. 2008. Sodne prakse, povezane s trgovanjem z ljudmi in prostitucijo v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 59(2): 141–54.
- Pajnik, M., Šori, I. 2014. Seksualna industrija v Sloveniji na spletu: med oligopoli organizatorjev in nemočjo seksualnih delavk. *Annales, Ser. Hist. Sociol.* 24(1): 143–56.
- Petrovec, D. 2000. Nekaj teoretičnih in praktičnih vidikov prostitucije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 51(4): 314–19.
- PROUD, Nizozemska zveza seksualnih delavk_cev.
Dostopno na:
http://wijzijnproud.nl/en_GB/.
- Sex Workers in Europe Manifesto. Dostopno tudi v slovenščini na:
http://www.sexworkeurope.org/sites/default/files/userfiles/files/manbrussels_slo_ver2.pdf.

SKP-08, Standardna klasifikacija poklicev, 2008.

Dostopno na:

https://www.uradni-list.si/files/RS_-2010-050-02661-OB~P001-0000.PDF.

SWAN, Sex Workers' Rights Advocacy Network.

Dostopno na: <http://www.swannet.org/>.

Tratnik-Volasko, M. 1996. *Prostitucija: zakonodajni, sociološki in nadzorstveni vidiki pojava*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve.

Weitzer, R., ur. 2003. *Sex for Sale: Prostitution, Pornography, and the Sex Industry*. New York: Routledge.

Prostitucija v Sloveniji: Preliminarni izsledki raziskave in priporočila za politike

Mojca Pajnik, Emanuela Fabijan, Mojca
Frelih, Iztok Šori

Besedilo je nastalo v okviru raziskovalnega
projekta »Primerjava režimov prostitucije
na Hrvaškem in v Sloveniji: preseganje
izključevanja in zagotavljanje človekovih
pravic«. [http://www.prostitution-
cro-slo.com/](http://www.prostitution-cro-slo.com/)

Oblikovanje: Vasja Ris Lebarič

Tisk: Plusbiro

Naklada: 100 izvodov, prva izdaja

Izid je omogočil: Independent Social
Research Foundation, London

Izdajatelj:

Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne
družbene in politične študije
Metelkova 6
SI-1000 Ljubljana

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Trg Marka Marulića 19
HR-1000 Zagreb

Maj 2017